Geertrui HOFMANS

HET PROBLEEM VAN DE EKONOMISCHE KOLLABORATIE

DE HOUDING VAN DE GROEP DE LAUNOIT TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG

De Tweede Wereldoorlog heeft in België een bewogen nasleep gehad. Een massale repressie mocht volgens degenen die ze uitvoerden niet één oorlogsmisdadiger ongestraft laten, en droeg tekenen van zowel berechting, vergelding als afrekening. Eén kategorie verdachten scheen nochtans door de mazen van het gerechtelijk net te glippen, met name de ekonomische kollaborateurs: «Zij die hem (de vijand) helpen door het verschaffen van soldaten, manschappen, geld, levensmiddelen, wapens of munitie», aldus de oorspronkelijke formulering van artikel 115, alinea 4 uit het Strafwetboek (S.W.).

Door een versoepeling van de strafbepaling voor delikten van ekonomische kollaboratie bij Besluitwet van 25 mei 1945, bleef het aantal gevallen waarin personen en/of bedrijven door de gerechtelijke instanties hieraan schuldig bevonden werden, tot een minimum beperkt. Dit juridisch ingrijpen uit mei 1945 hing samen met de houding die men aannam tegenover de «produktiepolitiek» die de grote industriëlen tijdens de bezetting gevoerd hadden, en die de geschiedenis is ingegaan als de «Galopin-doctrine».

Deze «Galopin-doctrine» werd bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog door Alexandre Galopin, toenmalige goeverneur van de Generale Maatschappij van België, uitgewerkt en hield in dat België, na de installatie van de bezetting, het werk terug zou opnemen en «om erger te vermijden» zelfs semi-militaire goederen aan de vijand zou leveren. Het ging hier om een zogenaamde «politiek van het minste kwaad» die de industrie draaiende hield om de deportatie van Belgische arbeiders en machines te vermijden, en ter vergoeding een betere bevoorrading voor de bevolking te verkrijgen (de Britse blokkade dwong België voedsel te kopen met de opbrengst van haar eigen produktie) [1].

---

1 Voor meer informatie omtrent de achtergrond, de inhoud en de evolutie van de Galopin-doctrine tijdens de bezettingsperiode, verwijzen we naar het werk van M. VAN DEN WIJNGAERT, *Nood breekt wet. Economische collaboratie of accomodatie: Het beleid van Alexandre Galopin, goeverneur van de Société Générale tijdens de Duitse bezetting (1940-1944)*, Tielt, 1990.

Met een analyse van de bezettingsaktiviteiten van de «groep de Launoit» onder leiding van baron Paul de Launoit willen wij een getrouw beeld schetsen van het probleem van de industriële samenwerking met de vijand tijdens de bezettingsperiode 1940-1944 en aldus de «politiek van het minste kwaad» aan de werkelijkheid toetsen.

De «groep de Launoit» verwijst naar een industrieel en financieel complex dat bij het begin van de Tweede Wereldoorlog na de Generale Maatschappij het grootste was in België.

Na de Tweede Wereldoorlog stelde het krijgsauditoraat van Luik een onderzoek in naar de aktiviteiten van een aantal bedrijven uit deze groep en naar de houding van de Launoit vóór en tijdens de bezetting. Het instruktiedossier bevat alle relevante dokumenten en verklaringen, zowel van Duitse als van Belgische oorsprong, die in de loop van het onderzoek verzameld werden. Op 27 november 1946 werd de zaak de Launoit een eerste maal afgesloten met een *ordonnance de non-lieu* of «zonder grond verklaring» (dit staat niet gelijk met vrijspraak, maar wil zeggen dat het gerecht, om welke reden dan ook, oordeelde over geen grond voor vervolging te beschikken). de Launoits reaktie hierop was echter niet erg entoesiast: *Je ne me réjouis pas de cette ordonnance de non-lieu ... elle vient trop tard ... le mal est fait...* . Nooit immers had hij eraan getwijfeld dat het onderzoek zo zou aflopen, maar het twee jaar durende onderzoek had voor de bedrijven in kwestie zowel een morele ballast als een materiële hinderpaal gevormd [2]. Het onderzoek werd nadien korte tijd heropend, om uiteindelijk op 11 oktober 1948 definitief met een zonder grond verklaring te worden afgesloten.

Instruktiedossiers die na de oorlog in funktie van het gerechtelijk onderzoek zijn opgesteld, worden enkel bij uitzondering vrijgegeven. Dit bemoeilijkt evident het wetenschappelijk werk. Voor ons onderzoek naar de zaak de Launoit werd een dergelijke uitzondering gemaakt. De informatie uit het instruktiedossier bood aldus de vereiste achtergrond bij de gegevens uit het reeds toegankelijke fonds *Papieren de Launoit*. Dit fonds bevat de dokumenten die bij het gerechtelijk onderzoek ter verdediging van de Launoit werden aangevoerd. De kern ervan zijn de twee *Rapports d'expertise* of de verslagen van de experten, opgesteld in opdracht van het gerecht en ontleend aan het instruktiedossier. Hierin zijn alle cijfergegevens over de bezettingsaktiviteit van de S.A. Ougrée-Marihaye, de grootste industriële komponent uit de groep de Launoit, verzameld. Door een kombinatie van deze twee bronnen konden wij voor het eerst over alle gegevens beschikken die op dit ogenblik over de zaak de Launoit nog voorhanden zijn. Alle papieren die nog in het bezit waren van Paul de Launoit werden volgens zijn zoon Jean-Pierre de Launoit, bij zijn dood vernietigd [3].

---

2 *Exposé par Monsieur le Président : février 1947* (Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog (voortaan afgekort NCWO II), PD 10, nr. 000017).

3 De meeste gegevens voor deze case-study zijn ontleend aan dokumenten en verklaringen uit het instruktiedossier. Om redenen van diskretie verkozen we zo weinig mogelijk namen te noemen en hebben we de verwijzingen daarmaar bewust vaag gehouden.

Vooraleer een aantal verdachte praktijken van de Launoit en van de gelijknamige industriële en financiële groep door te lichten, analyzeren we de struktuur van de «groep de Launoit». Daaruit blijkt meteen het belang van de groep de Launoit voor de Belgische ekonomie in het algemeen en voor de zware industrie in het bijzonder, de sektor bij uitstek die de Duitse oorlogsinspanning ten goede zou kunnen komen.

I. DE «GROEP DE LAUNOIT» [4]

De groep de Launoit koncentreerde zich in 1940 rond drie kernen: 1. de Bank van Brussel, 2. de *Société de Bruxelles pour la finance et l'industrie* (Brufina) en 3. de *Compagnie financière et industrielle d'Ougreé* (Cofinindus), de drie instellingen waarop onze verdere uiteenzetting zich zal toespitsen. Bijzondere aandacht gaat naar het staalbedrijf *Société Anonyme d'Ougreé-Marihaye* waarmee de *Société Commerciale de Belgique* (Socobelge), mede-voorloper van Cofinindus, verbonden was.

a) De Bank van Brussel en Brufina

Aan de basis van de groep de Launoit bevindt zich de *Banque de Bruxelles*-Bank van Brussel, gesticht in 1871. Tot aan de Eerste Wereldoorlog bleef de Bank van Brussel een depositobank van middelmatig belang die enkel bankaktiviteiten uitoefende. Vanaf 1914 vertoonde ze echter een koortsachtige groei die niet beperkt bleef tot het loutere bankwezen, maar ook de uitbouw van een industriële portefeuille inhield. De alliantie met de groep Coppée-Warocqué in 1914 was een eerste stap in die richting. Daarmee verwierf de Bank van Brussel belangen in de koolmijnen van het Centrumbekken. Tot aan de bankkrisis van 1934 breidde de Bank van Brussel via participaties haar industriële werkterrein verder uit. Na de eerste wereldoorlog zette ze, naar het voorbeeld van de Generale Maatschappij, tevens een netwerk van filialen op. Dit kon ze relatief gemakkelijk door zich in te kopen bij een aantal kleinere banken, die ten gevolge van de krisis moeilijkheden kenden. Ze richtte in die periode ook twee belangrijke financiële instellingen op: 1. het *Crédit Général du Congo* (Cregeco) (de latere *Compagnie Financière de Gestion pour l'Etranger* (Cometra) en 2. *la Compagnie Belge pour l'Industrie*. Deze laatste was een soort holding die de Bank van Brussel oprichtte samen met de groepen Coppée, Sofina en Solvay en die sinds 1928 een deel van de industriële belangen van de moedermaatschappij-Bank van Brussel beheerde.

---

4 Tenzij anders vermeld is de informatie voor deze paragraaf ontleend uit: P. JOYE, *Les trusts en Belgique. La concentration capitaliste*, Brussel, 1964. J. MEYNAUD e.a., *Morphologie des groupes financiers*, Brussel, 1962. F. BAUDHUIN, *Histoire économique de la Belgique 1914-1939; Tome second. Evolution des principaux facteurs*, Brussel, 1945, p. 136-141.

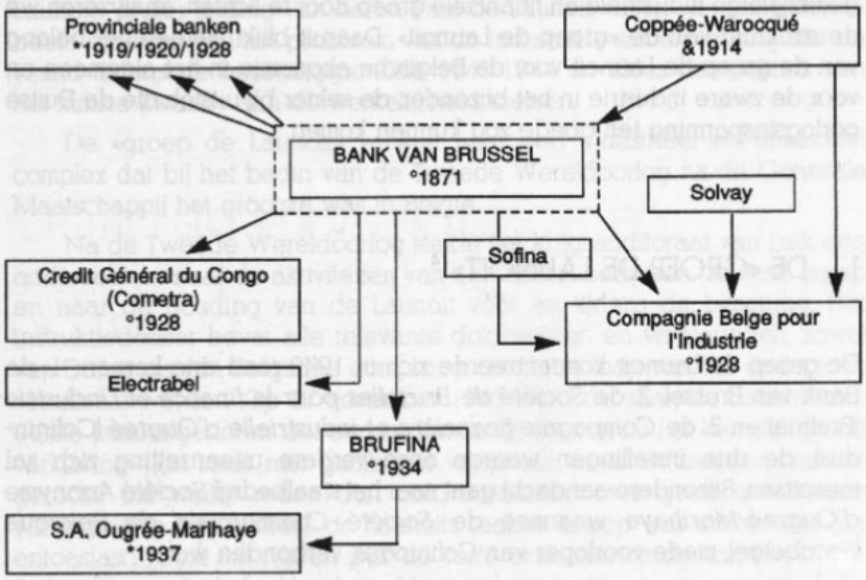

Historische groei van de Bank van Brussel

De Bank van Brussel bevond zich in een relatief goede positie toen de bankkrisis van 1934 uitbrak, omdat ze in 1930, na een aantal zware industriële tegenslagen, nog tegen een hoge koers een deel van haar aandelenportefeuille (o.a. haar Sofina-aandelen) te gelde had gemaakt. Bovendien was via haar absorptiepolitiek van filialen haar schuldenpositie redelijk gezond. Het Koninklijk Besluit nr. 185 van 22 augustus 1934 ter bescherming van de spaarders en van de bankaktiviteit, verplichtte de gemengde banken (dit zijn banken die naast hun bankaktiviteiten ook een industriële portefeuille beheerden) zich te splitsen in depositobanken enerzijds en portefeuillemaatschappijen-holdings anderzijds [5]. In navolging van dit K.B. werden op 28 december 1934 de diverse aktiviteiten van de Bank van Brussel van elkaar gescheiden. Op 30 januari 1935 werd een nieuwe maatschappij opgericht die de oude naam van de Bank van Brussel aannam, maar nog enkel als depositobank aktief was. De andere financiële en industriële aktiviteiten van de voormalige gemengde Bank van Brussel werden overgenomen door de holdingmaatschappij Brufina, die de *Compagnie Belge pour l'Industrie* omvatte. Via Brufina werden in 1937 banden

5 In zijn werk *Mensen maken Geschiedenis. De Kredietbank en de economische opgang van Vlaanderen, 1935-1985*, Tielt, 1985, geeft H. VAN DER WEE op p. 62-71 een duidelijke uiteenzetting over de manier waarop het Belgische gemengde banksysteem mee verantwoordelijk was voor de krisis.

gelegd met het grootste Belgisch staalbedrijf uit die tijd, de *S.A. d'Ougrée-Marihaye* [6].

b) De *S.A. d'Ougrée-Marihaye*, Socobelge en Cofinindus

De ontstaansgeschiedenis van de *Société Anonyme d'Ougrée-Marihaye*, gigant uit de Belgische zware industrie, gaat terug tot vóór de Belgische onafhankelijkheid, toen in 1829 de drie gebroerders Lamarche een metaalbedrijf in Ougrée overnamen. In 1836 werd de *Fabrique de Fer d'Ougrée* een naamloze vennootschap, die in 1892 en in 1900 respektievelijk fusioneerde met de *Charbonnages et Hauts Fourneaux d'Ougrée* en met de *Charbonnages de Marihaye*. Met deze laatste overname kreeg de *S.A. d'Ougrée-Marihaye* haar definitieve benaming. Door vele kleinere ondernemingen op te slorpen, haar belangen van de ijzer-, staal- en mijnindustrie uit te breiden naar afgeleide of aanverwante sektoren zoals de elektriciteit en de chemie groeide Ougrée-Marihaye onder Gustave Trasenter, direkteur-generaal van 1894 tot 1931, tegen het begin van de jaren dertig uit tot het grootste metaalbedrijf van België. Deze vertikale integratie (kontrole over zowel basisgoederen als afzetmarkten) werd nog versterkt door een horizontale koncentratie via fusies en belangendeelname op Franse en Luxemburgse bodem [7]. Door de grote nood aan kredieten die hiermee gepaard ging, hadden de banken een kontrolepositie veroverd in de Raad van Beheer van Ougrée. De Bank van Brussel speelde er reeds in 1918 een dominante rol.

Ougrée-Marihaye beschikte sinds 1 december 1924 over een apart handelsfiliaal, met name de *Société Commerciale de Belgique* (Socobelge). Socobelge werd opgericht om aan het kommercieel netwerk van Ougrée-Marihaye een meer soliede struktuur te geven, toen de Europese ekonomische relaties zich na het oorlogsgebeuren van 1914-1918 opnieuw min of meer normalizeerden [8]. Het beheer van Socobelge werd uitgeoefend door een permanent komitee voorgezeten door Jacques Van Hoegaerden, schoonzoon van genoemde Gustave Trasenter, die voorzitter was van de

---

6 *Annexe au Moniteur belge du 16 janvier 1935. Recueil des actes et documents relatifs aux sociétés commerciales*, nr. 551, p. 452-456. Oprichtingsakte Bank van Brussel: *Annexe au Moniteur belge du 17 février 1935*, nr. 1459, p. 1105-1111.

7 In 1903-1904 nam Ougrée-Marihaye de kontrole over de *Société des Hauts Fourneaux de la Chiers* te Longwy (Frankrijk) en de *Société des Forges de Vieux Molhain* in handen. Verder slorpte ze in 1905 de *Hauts Fourneaux de Rodange* (Luxemburg) op. In 1929 was het de beurt aan de *Charbonnages de Bray* en de *Charbonnages de Fontaine l'Evêque*, in 1930 de *Minière et Métallurgie d'Alliance Monceau*. Ougrée-Marihaye investeerde ook in aanverwante sektoren en participeerde o.a. bij de oprichting van de *Société Belge de l'Azote* in 1923, en van de *Société des Produits Chimiques du Marly* in 1929. Deze twee bedrijven fusioneerden in 1937 tot de *Société Belge de l'Azote et Produits Chimiques du Marly* (*Recueil Financier*, 1940, I, p. 271-275). In 1936 werden eveneens de *Aciéries et Minières de la Sambre* opgericht (*Annexe au Moniteur Belge du 8 octobre 1936*, nr. 14051, p. 161-169).

8 E. BUSSIERE, «La sidérurgie belge durant l'entre-deux-guerres: le cas d'Ougrée-Marihaye (1919-1939)», in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, (1984) 15, p. 323.

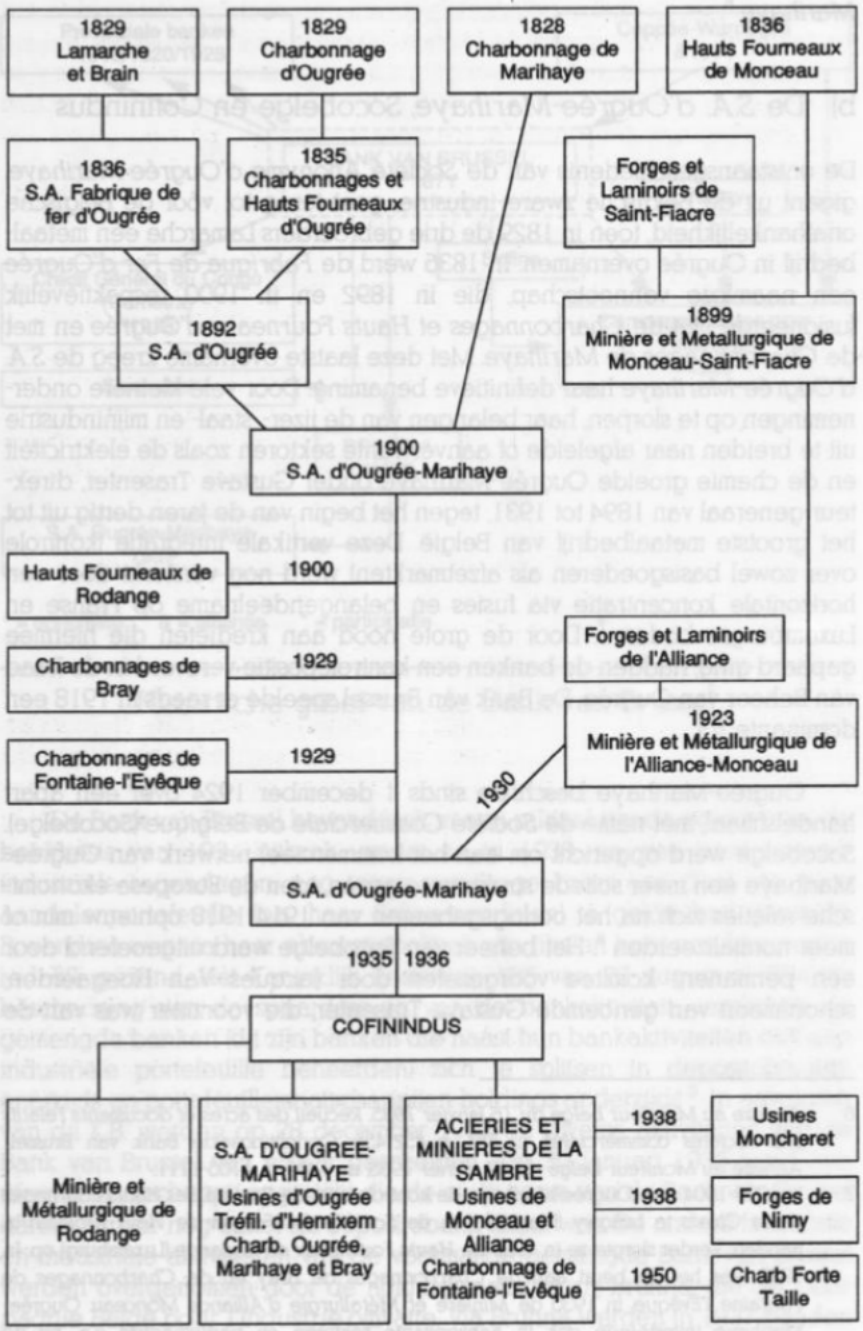

De S.A. Ougrée-Marihaye en Cofinindus

Uit: P. JOYE, *Les trusts en Belgique. La concentration capitaliste*, Brussel, 1964, p. 33.

Raad van Beheer van de nieuwe maatschappij. Haar belangrijkste opdracht lag in het zoeken naar mogelijke afzetgebieden voor Ougrée (liefst in het buitenland), en te fungeren als tussenpersoon voor het afsluiten van belangrijke kontrakten. Een belangrijk kontrakt met de Griekse Staat voor de aanleg en de uitrusting van een 350 km lang spoorwegnet zou Socobelge fataal worden, toen de Griekse staat in 1932 de afbetaling van zijn schuld staakte. Aanvankelijk werden de aktiviteiten van Socobelge, die ook een belangrijke financieringsfunktie voor Ougrée vervulde, beperkt tot de handel. In 1935 werd besloten Socobelge volledig te likwideren.

Deze beslissing maakte deel uit van de totale reorganizatie van het industriële Ougrée-complex, dat tijdens de algemene krisis van de jaren dertig het slachtoffer werd van een te zwakke financiële basis. Deze herstrukturering vond plaats tussen 1934 en 1937 en betekende een totale financiële en industriële sanering. In de eerste faze van de reorganizatie van Ougrée begin 1935 werd de oude maatschappij Ougrée-Marihaye gelikwideerd en vervangen door vier nieuwe onafhankelijke maatschappijen:

— *La Compagnie Financière Industrielle d'Ougrée* (Cofinindus);
— De nieuwe maatschappij *S.A. Ougrée-Marihaye*;
— *Les Aciéries et Minières de la Sambre*;
— *La Société Minière et Métallurgique de Rodange*.

Bij de tweede faze van de reorganizatie werden de financiële en kommerciële ondernemingen die Ougrée tussen 1921 en 1930 gecreëerd had, gelikwideerd. Hier situeerde zich de verdwijning van Socobelge. Een nieuw opgerichte handelsmaatschappij, de *Société Commerciale d'Ougrée* (Marigrée), nam de kommerciële funktie van Socobelge over en Cofinindus nam het op zich de betrekkingen van Socobelge met derden tot een goed einde te brengen [9].

De kern van de reorganizatie van het voormalige Ougrée-complex hield in dat ook hier financiële en industriële aktiviteiten van elkaar gescheiden werden. Het meest essentiële gevolg ervan was de verplaatsing van de machtskern van Ougrée-Marihaye naar het nieuwe financiële centrum Cofinindus, dat voor het totale financiële beheer van de groep instond.

De grote realizator van deze hele reorganizatie was baron Paul de Launoit. Hij verwijderde Van Hoegaerden die in 1931 Trasenter binnen Ougrée als direkteur-generaal was opgevolgd, uit zijn funktie en werd zelf voorzitter van zowel Ougrée-Marihaye als van Cofinindus [10].

---

9 Oprichtingsakte Cofinindus in *Annexe au Moniteur belge du 11 janvier 1935*, nr. 366, p. 297-301. Oprichtingsakte Marigrée in *Annexe au Moniteur belge du 25 août 1935*, p. 1361-1364.

10 Paul de Launoit trad op de voorgrond tijdens de krisis van de jaren dertig, werd op verzoek van Trasenter in 1930 lid van de raad van beheer van Ougrée en nam daar in 1935 de plaats in van Van Hoegaerden. Het geschil dat hierdoor ontstond tussen de

c) De samensmelting van het Ougrée-complex met Brufina-Bank van Brussel: de «groep de Launoit»

Naar aanleiding van een aantal financiële operaties die het herstel van Brufina moesten garanderen, werd in 1937 tussen Cofinindus en Brufina een belangengemeenschap gesticht [11]. Van dan af nam Paul de Launoit naast zijn andere funkties ook nog het voorzitterschap van de Raad van Beheer van Brufina waar [12]. Deze «personele unie» in baron Paul de Launoit van de groep Ougrée-Cofinindus met de Bank van Brussel-Brufina, maakte van de «groep de Launoit» een enorme industriële en financiële machtskoncentratie, die in België op de vooravond van de Tweede Wereldoorlog enkel nog door de Generale Maatschappij overtroffen werd.

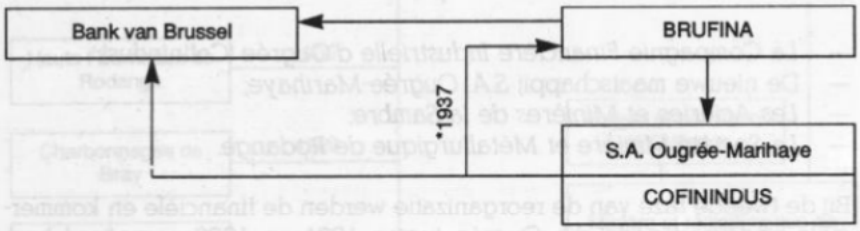

* = participatie

De reorganizatie van 1935-1937

Launoit en Van Hoegaerden, werd uiteindelijk in der minne beslecht (P. JOYE, *op.cit.*, p. 32). Paul de Launoits verdienste mag echter niet overschat worden; hij kwam tussen op een moment dat de industriële prestaties van vooral Ougrée reeds 2 jaar aan de beterhand waren en bovendien gebeurde de reorganizatie ook onder impuls van de Nationale Bank, die van de regering de opdracht had gekregen middelen ter beschikking te stellen van ondernemingen in moeilijkheden (E. BUSSIERE, *op.cit.*, p. 356-368).

11 Op 26 april 1937 creëerde Brufina 225.000 nieuwe aandelen (zonder nominale waarde), die allen door Cofinindus werden onderschreven. Met de fondsen die hiermee vrij kwamen, kon Brufina haar schuld aan de Bank van Brussel terugbetalen, maar stond meteen ook onder kontrole van Cofinindus (*Recueil Financier*, 1 (1940), p. 13-14).

12 Max-Léo Gérard die mee aan de wieg had gestaan van de produktiepolitiek, was vicevoorzitter van Brufina, totdat hij in 1939 voorzitter werd van de Bank van Brussel.

II. GILLINGHAMS VISIE OP DE BEZETTINGSAKTIVITEIT VAN DE GROEP DE LAUNOIT EN DE EVALUATIE DAARVAN

De zonder grond verklaring die in de de Launoit-zaak werd uitgesproken, zou bijna 30 jaar later door John Gillingham opnieuw onder de loep worden genomen. Het onderzoek van deze laatste naar de de Launoit-zaak resulteerde in een heel ander beeld dan het vonnis deed vermoeden [13].

Naar eigen zeggen wilde Gillingham met zijn studie over de Launoit nagaan of enkel de producenten die de grenzen van de Galopin-doctrine te buiten gingen, «overbodige» leveringen deden aan Duitsland. Dit wil zeggen, leveringen die niet noodzakelijk waren om de vereiste voedselimport te kunnen bekostigen of om arbeidsgaranties te kunnen bieden en die evenmin door de vijand met geweld werden afgedwongen.

Volgens Gillingham leenden de Launoit en zijn groep zich uitstekend tot een dergelijk onderzoek. Paul de Launoit was immers, na Galopin, de belangrijkste figuur uit de Belgische industriële en financiële wereld en hij bekleedde een voorname sociale positie. Gillingham was er daarom van overtuigd dat de Launoit als enige een alternatief had kunnen bieden voor Galopins produktiepolitiek, als hij dat gewild had. Hoewel hij geen toegang had tot het instruktiedossier beschikte Gillingham met het genoemde fonds *Papieren de Launoit* bovendien over uitzonderlijk veel informatie voor een zaak van ekonomische kollaboratie.

Gillingham zag de Launoit als een rechtsgezind, pro-Duits en zeer ambitieus man die uitermate nuttig kon zijn voor de Duitse bezetter. Hij illustreerde dit met voorbeelden van de Launoits vooroorlogse financiële steun aan en — volgens Gillingham — sympatie voor rechtse organizaties. Enkele vooraanstaande Duitse industriëlen en bankiers getuigden bovendien dat de Launoits ambities hem in de richting van het Duitse kamp duwden. Zeer verdacht was ook het kontrakt dat het staalbedrijf Ougrée-Marihaye, de grootste industriële komponent van de groep, bij het begin van de bezetting sloot met de Duitse staalverhandelende firma Otto Wolff. Dit was potentieel het belangrijkste akkoord dat tijdens de bezetting tussen Belgen en Duitsers gesloten werd. Een gedetailleerde, kritische herinterpretatie van de cijfergegevens uit de expertiseverslagen over Ougrée-Marihaye ondersteunde Gillinghams stelling: Hoewel beide expertiseverslagen besloten dat Ougrée tegen één derde van haar produktiekapaciteit had gewerkt (slechts 2 van de 7 hoogovens werkten) en dat van de geproduceerde goederen slechts 3,5 procent van militair verdachte aard was, ging Gillingham er van uit dat een groot deel van de produktie die de experten niet als een overtreding van het artikel 115 beschouwden, de Duitse bezetter baatte. Niet alleen direkte maar ook indirekte leveringen aan de

13 J. GILLINGHAM, «The baron de Launoit: A case-study in the Politics of Production of Belgian Industry during Nazi-Occupation», in *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1974 (V), p. 1-59.

vijand dienden immers diens belangen en bij de produktie van wapens en munitie hadden niet enkel de afgewerkte produkten een militaire bestemming. Het lagere produktieniveau tijdens de bezetting was niet a priori een bewijs van verzet, maar mede een onvermijdelijk gevolg van de oorlogsomstandigheden, waardoor de bevoorrading beperkt werd en een aantal afzetmarkten verloren gingen. Gillingham koncentreerde zich bij zijn onderzoek daarom niet zozeer op de absolute produktiecijfers, maar op verschuivingen in de relatieve produktiekwota van de verschillende produkten. Hierbij stelde hij een overschakeling vast van een weinig oorlogsgerichte produktie naar de produktie van goederen met een mogelijke militaire toepassing, zoals staalplaat en staaldraad uit hoog kwalitatief staal, de produktie van meer hard staal, benzol en toluol (voor TNT). Dit alles ter kompensatie van de weggevallen afzetmarkten van de andere produkten of omdat de Duitse bezetter dreigde Ougrée-Marihaye anders alle verdere bevoorrading te ontzeggen. Gillingham besloot hieruit dat niet sociale of patriottische motieven de doorslag gegeven hadden bij de beslissing om aan de Duitse bestellingen te voldoen, maar praktische winst- en verlies-criteria, die het failliet moesten voorkomen. Het feit dat Ougrée-Marihaye met een afgenomen produktie tot op één derde van haar kapaciteiten 80 procent van haar werknemers gedurende de ganse oorlogsperiode heeft tewerkgesteld (niemand werd trouwens ontslagen, de afname van het arbeidersbestand was het gevolg van natuurlijke afvloeiingen) en de Launoits inspanningen inzake extra-lonen, voedsel- en andere voorzieningen, gaven de realiteit van een gewilde kollaboratie een iets minder bittere nasmaak, maar wogen daar niet tegen op.

We erkennen Gillinghams gelijk inzake een meer kritische instelling tegenover de zeer positieve konklusies in de expertiseverslagen. Wij kunnen ons echter niet aansluiten bij diens algemene besluit over Ougrée-Marihaye. Eerst en vooral stond Gillinghams studie in funkie van zijn eerdere publiktie over de ekonomische kollaboratie in België, waarin hij het grootste deel van de Belgische industrie had schuldig bevonden aan kollaboratie met de vijand [14]. Gillinghams analyse was selektief en bestudeerde enkel die gegevens die mogelijk bezwarend materiaal bevatten, zonder terugkoppeling naar het geheel van de aktiviteiten van de onderneming en van de groep. Dit verwijt geldt trouwens ook het beeld dat hij van Paul de Launoit zélf heeft opgehangen. Bovendien was Gillinghams herinterpretatie van de gegevens in wezen een kritiek op de Belgische justitie. Zonder over nieuwe, aanvullende informatie over de aktiviteiten van Ougrée-Marihaye te beschikken dan de gegevens uit de expertiseverslagen waarover ook het gerecht beschikt had, heeft hij enkel de cijfers andermaal geïnterpreteerd. Vanuit de overtuiging dat er geen «noodtoestand» heeft bestaan die een produktiepolitiek rechtvaardigde, heeft hij aldus Paul de Launoit en de groep zoniet schuldig bevonden, dan toch terug in een zeer verdachte positie geplaatst.

---

14 J. GILLINGHAM, *Belgian Business in the Nazi New Order*, Berkeley, 1973.

III. DE PERSOON VAN BARON PAUL DE LAUNOIT

Paul de Launoit werd op 15 november 1891 in Geraardsbergen geboren als oudste zoon van Charlotte de Portémont en Cyrille de Launoit. Deze laatste stichtte daar in 1919 de luciferfabrieken, *Usines de Launoit*, die de bakermat zouden vormen van Paul de Launoits industriële carrière en rijkdom. Paul de Launoit zelf werd ingenieur en ging twee huwelijken aan, die van groot belang zouden zijn voor zijn opgang in de sociale, financiële en industriële wereld. Zijn eerste huwelijk uit 1912 met Marie-Louise Naveau, die hem een zoon Paul-Marie en een dochter Marie-Paule schonk, liep in 1932 uit op een echtscheiding [15]. In maart 1934 hertrouwde hij met de veel jongere Madeleine Lamarche. Uit dit huwelijk kreeg hij twee zonen, Jean-Pierre en Jean-Jacques, en een dochter Gabriëlle. Paul de Launoit werd door koning Albert in de adelstand verheven. Op 8 oktober 1929 werd hem de titel van baron verleend en op 15 oktober 1951 die van graaf. Hij overleed te Brussel op 31 juli 1981.

Paul de Launoit begon zijn carrière als afgevaardigd beheerder van de luciferfabrieken van zijn vader, de *Usines de Launoit*. Hij stichtte samen met enkele Zweedse lucifermagnaten de *Fabriques Belges d'Allumettes*, wat hem een beheersmandaat bezorgde in de *Union Allumettière*, die samen met het Zweedse Kreuger-Koncern de hele Belgische luciferindustrie beheerste. De Launoit maakte zijn fortuin toen hij in de periode 1925-1927 de *Union Allumettière* reorganizeerde na het faillissement van het Kreuger-Koncern [16]. Via zijn eerste vrouw en haar familie kwam de Launoit in kontakt met de Luikse families Van Hoegaerden en Trasenter die voor hem de poorten naar de zware industrie openden. De familie Nagelmackers introduceerde hem in de bankwereld via de Luikse *Banque Dubois*, één van de oudste bankinstellingen van België (gesticht in 1778), waarvan de Launoit in 1930 afgevaardigd beheerder werd. In datzelfde jaar deed hij zijn intrede in de Raad van Beheer van Ougrée-Marihaye en richtte de familie de Launoit de *Mutuelle Immobilière* op, waarmee de Launoit ook in de immobiliën- en financieringssektor een plaats verwierf [17]. Zijn tweede huwelijk betekende voor de Launoit een bestendiging van zijn carrière en

---

15 Volgens een verslag over Paul de Launoit van het Luxemburgse *Einsatzkommando der Sicherheitspolizei und des Sicherheits-Dienst* van 24 juni 1941 aan Dr. Simmer, hoofd van de afdeling ekonomie in Luxemburg, zou de echtscheiding zijn uitgesproken toen bleek dat de Launoit met zijn halfzuster getrouwd was (?) (NCWO II, *Einsatzkommando de la Sipo-SD de Luxembourg*, nr. MZ(L)).

16 Kreuger zou ambities gekoesterd hebben om de totale wereldproduktie van lucifers te beheersen. Deze megalomane politiek leidde het koncern, na een aantal suksessen naar het faillissement. Hierop pleegde Kreuger zelfmoord in de kamer naast deze van de Launoit, waardoor deze, 24 uur voor het nieuws openbaar werd, op de hoogte was van het gebeuren. Via spekulaties in Amerikaanse stijl zou de Launoit aldus op één dag fortuin gemaakt hebben. Aldus de met een korreltje zout te nemen versie in *Pourquoi Pas?*, 13 april 1945.

17 De *Mutuelle Immobilière* kontroleerde sinds 1932 volledig de *Mutuelle Liégeoise* en was (althans voor de oorlog) veruit de grootste aandeelhoudster van Cofinindus.

van zijn positie. Zijn tweede vrouw was immers een afstammelinge van de oorspronkelijke stichters van Ougrée-Marihaye, en behoorde tot een familie van vooraanstaande Luikse industriëlen en financiers. de Launoit bekleedde aldus in de laatste jaren vóór het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog een sleutelpositie in de op één na grootste financiële en industriële groep van België [18]. Gezien de Launoits machtspositie in de Belgische ekonomie, had de bezetter alle belang bij een goede verstandhouding met hem ...

Paul de Launoit van zijn kant behoorde tot het type van mensen dat van alle markten thuis wilde zijn. In funktie van zijn vele en hoge ambities toonde hij interesse voor alles wat er rondom hem gebeurde en was hij naast zijn beroepsbezigheden ook op andere terreinen aktief. Hij onderhield onder meer hechte banden met het Belgisch koningshuis. Zo zou koning Albert bij het reeds vermelde faillissement van het Kreuger-Koncern veel geld verloren hebben, verliezen die door de Launoits toedoen geen al te dramatische vormen aannamen. Mogelijk was de verheffing van de Launoit in de adelstand hiervoor een blijk van erkenning [19]. Deze nauwe kontakten met de dynastie duurden ook tijdens en na de oorlog voort. Paul de Launoit verscheen steeds op voor de koning beslissende ogenblikken, vooral dan tijdens het jaar 1940; in november van dat jaar begaf hij zich onder meer samen met René Marcq, advokaat van het Hof van Cassatie, (tevergeefs) naar Laken, om de koning zijn gesprek met Hitler in Berchtesgaden af te raden. Paul de Launoit ageerde ook op het politieke vlak, zij het dan vooral achter de schermen en hoofdzakelijk onder de vorm van financiële steun. Op die manier verzekerde hij zich van een grote politieke invloed, zonder zelf een politieke funktie te vervullen of te ambiëren. Daarbuiten toonde de Launoit een grote belangstelling voor kultuur en wetenschap. Hij hield van schilderijen en mooie boeken, musiceerde zelf een beetje en steunde (vooral de Luikse) muziekwereld financieel. Uit de Launoits financiële bijdragen aan de Muziekkapel en aan het Medisch Fonds van Koningin Elisabeth en uit zijn medewerking aan de organizatie van de internationale Koningin Elisabeth- wedstrijden, blijken opnieuw Paul de Launoits goede relaties met het Belgisch koningshuis [20].

Dit alles behoorde ongetwijfeld tot een algemene campagne van «image-building». Het droeg bij tot de Launoits prestige en het opende de deuren van de hoogste kringen voor hem. Paul de Launoit wilde vóór alles zekerheid en bouwde daarom heel bewust machtsposities uit op alle niveaus van de Belgische maatschappij. Zijn houding juist voor en tijdens de bezetting scheen van eenzelfde «zeker spelen» te getuigen.

---

18 Hij was voorzitter van de Raad van Beheer van Brufina, van Ougrée-Marihaye en van Cofinindus. Dezelfde funktie vervulde hij in het chemisch bedrijf *Société Belge de l'Azote*, in het Luxemburgs staalbedrijf *Minière et Métallurgique de Rodange*, en in de *Aciéries et Minières de la Sambre*.

19 J. GERARD in *Spécial*, 14 november 1973.

20 «Baron de Launoit», in *Pourquoi Pas?*, 13 april 1945, p. 414. «Le Comte de Launoit», in *Le dictionnaire des Belges*, Brussel, 1981, p. 137. Gesprek met Jean-Pierre de Launoit op 11 juni 1990.

a) Paul de Launoit: *deutschfreundlich* of *deutschfeindlich*?

Paul de Launoits houding in de betrokken periode is op zijn minst zeer dubbelzinnig te noemen. Niet alleen in Belgische, maar ook in Duitse kringen wist men niet goed aan welke kant de Launoit precies stond. In sommige Duitse milieus dacht men in de Launoit een trouwe volgeling van de Nieuwe Orde gevonden te hebben. Anderen echter waren er van overtuigd dat de Launoit met een *Deckmantel von Deutschfreundlichkeit* zijn voor-oorlogse stellingnamen poogde te camoufleren. In Belgische kringen liepen enerzijds geruchten over verdachte kontakten van de Launoit met de Duitse bezetter, en in het bijzonder met de Luikse *Sicherheitsdienst* [21]. Anderzijds werd de Launoit aanzien voor iemand die nauwe banden onderhield met het verzet en waarop velen in nood een beroep konden doen.

De hamvraag hier is of het ene als dekmantel voor het andere fungeerde, of dat de Launoit eerder bewust op twee paarden wedde, zolang hij niet met zekerheid wist wie de overwinning zou behalen.

Reeds vóór de oorlog was de Launoits standpunt niet zo duidelijk. Na de verkiezingen van 1936 werden de Launoit rechtse sympatieën toegeschreven [22]. Zo verklaarde o.a. Leon Degrelle financiële steun van de Launoit gekregen te hebben na de stakingen van 1936. Verder zou het fascistisch Nationaal Legioen één van de Launoits begunstigden zijn geweest, alsook het blad *Le Nouveau Journal*. In 1939 maakte hij het tegenbezoek van Duitse universiteitsstudenten financieel mogelijk en zijn voorliefde voor de Nieuwe Orde zou de Launoit op het einde van de jaren dertig zelfs tot op de Nazi-Partij-kongressen in Nürnberg gebracht hebben [23]. Dit bewijst echter niets. Paul de Launoit steunde in 1937 de verkiezingscampagne van de anti-Degrelle kandidaat Paul Van Zeeland, die door de drie traditionele partijen naar voor werd geschoven als

---

21 De Duitse *Sicherheitspolizei* (SIPO), een gemengd kommando van de staatsveiligheid in bezet gebied, was regionaal georganizeerd rond drie afdelingen. Twee repressieve organen, de *Kriminalpolizei* (KRIPO) en de *Staatspolizei* (STAPO), en één inlichtingendienst, met name *Abteilung III* of de *Sicherheitsdienst* (SD). De Luikse SD, onder de algemene leiding van Karl Nossent, stelde de tweemaandelijkse *Lageberichte* samen voor de centrale overheid, en bestond op zijn beurt uit vier onderafdelingen: III A: *Verwaltung und Recht*: voor administratie en juridische problemen; III B: *Volkstum und Volksgesundheit*: voor volksgezondheid, etnische en politieke problemen; III C: *Kultur*: voor kulturele problemen; III D: *Wirtschaft*: voor alle ekonomische vragen. Afdeling III D van de Luikse SD stond achtereenvolgens onder leiding van Nossent (mei 1940-december 1940), Rauls (januari 1941-begin 1942), Kapphengst (twee maanden), Rust (tot begin 1943) en Richter (tot het einde van de bezetting).

22 Ten gevolge van de Vlaams nationalistische en rexistische vloedgolf verloor de Katholieke Partij in 1936 haar relatieve meerderheid (E. DE WITTE en J. CRAEYBECKX, *Politieke geschiedenis van België sinds 1830. Spanningen in een burgerlijke democratie*, Antwerpen, 1985, p. 175).

23 Th. GROSBOIS, «L'Europe vécue, pensée et en action du comte Jean-Charles Snoy et d'Oppuers avant 1945», in *Historians of Contemporary Europe Newsletters*, 1989 (4), p. 152.

boegbeeld en verdediger van de demokratie. Paul de Launoit zou trouwens goed bevriend blijven met deze laatste [24]. Bovendien bleek de Launoit in 1939 de grote geldschieter van een aankoop van zogenaamde «ontaarde» werken van Joodse kunstenaars, die door de Duitse musea van de hand werden gedaan op een veiling in Luzern. In 1939 stuurde het *Comité de Vigilance des Intellectuels Antifascistes* als politieke protestuiting tegen de barbaarse kunstpolitiek van het Derde Rijk een Luikse afvaardiging naar de veiling in Luzern. Met geld van de Launoit kochten zij daar voor 300.000 BF «gedegenereerde» werken van Picasso, Chagall, Gauguin ... [25].

Dit alles illustreert reeds hoe men uit de Launoits financiële tussenkomsten vóór de bezetting niet kan besluiten dat hij deze of gene politieke voorkeur had. Ook tijdens de bezetting bleef het gissen naar de oprechtheid van zijn optreden.

b) Paul de Launoit : kollaborateur

Paul de Launoit liet op sommige Duitse beheerders en industriëlen een gunstige indruk na. Dat bleek onder meer uit de opeenvolgende brieven dd. 28 oktober en 22 november 1940 van Joachim Overbeck, de vertegenwoordiger van de Dresdner Bank te Brussel, aan zijn baas Karl Rasche. In die brieven komt de Launoit naar voor als de merkwaardige uitzondering op een algemene negatieve ingesteldheid van de Belgische industriële kringen tegenover kollaboratie met hen. Dit werd later echter tegengesproken door andere mensen van diezelfde Dresdner Bank, volgens wie *il* [de Launoit] *a joué le rôle de deutschfreundlich pour sauver les apparances.*

De beschuldiging dat de Launoit tijdens de bezetting als *Vertrauens-Mann* (*V-Mann*) was ingeschakeld in het informantennetwerk van de *Sicherheitsdienst* (SD) moet wat dieper onderzocht worden [26]. *V-Mann* hield in dat iemand vanuit de funktie die hij beoefende vóór de bezetting, informatie doorspeelde aan de SD. In dit geval zou de Launoit dus industriële informatie hebben doorgespeeld aan het ekonomisch departement van de SD. (III D). Met name in zijn hoedanigheid van kontaktpersoon tussen de SD en het *Comité Central Industriel* van Brussel, zou de Launoit het nuttigst geweest zijn. Paul de Launoit zou zijn informatie niet persoonlijk op de bureaus van de SD hebben overgemaakt, hij was verstandig genoeg om zich aldus niet te kompromitteren, maar via zijn sekretaris

24 Gesprek met Jean-Pierre de Launoit op 11 juni 1990.

25 Waar deze doeken juist terecht kwamen, is niet met zekerheid te bevestigen; ze zijn echter niet in het bezit van de familie de Launoit, aldus J.P. de Launoit. Volgens E. Verhoeyen bevindt ten minste één werk van Picasso uit deze aankoop zich in een Luiks museum.

26 Dit informantennetwerk bestond uit drie soorten informanten: naast de genoemde *V-Mann* waren er nog de *Angebe-Personen* (*A-Mann*) of *Hauptvertrauensleute* en de *Auskunft-Personen*. *A-Männer*, meestal met een kodenaam, verlieten hun oorspronkelijke post om full-time attachés te worden bij een Nazidienst. *Auskunft-Personen* waren eerder toevallige informanten.

Freddy Lang [27]. Niettemin zou de Launoit in 1942-1943 wel regelmatig (bijna wekelijks op de vrijdagavond) Berndt Rust, hoofd van III D in die periode, bij hem thuis ontvangen hebben. Wat daar al dan niet gezegd werd, is niet bekend. Wel zou de Launoit in juli 1943 (Rust, de «gentleman», was toen al vervangen door Richter, veeleer de «prediker» van het Nationaal Socialisme) de Duitse bezetter geadvizeerd hebben om, met het oog op een invasie van Europa door de geallieerde strijdkrachten, zoveel mogelijk industrie uit Duitsland over te brengen naar België en Frankrijk om op die manier die industrie tegen bombardementen te beschermen. Verder zou Paul de Launoit de Duitsers gewaarschuwd hebben voor grootscheepse stakingen in mei 1944. Die stakingen zouden beginnen in Ougrée-Marihaye maar gingen uiteindelijk niet door. Verder vonden we Paul de Launoit terug in het midden van de *Groupe Liège*, een kulturele en politieke beweging met sterke Waalse separatistische tendensen onder bescherming van Nossent, hoofd van de Luikse SD. Een laatste verdachte vermelding over de Launoit hield verband met het *plan 6.B² Leitstelle-Siegfried*. Dit plan moest er voor zorgen dat bij een offensieve terugkeer van de Duitse strijdkrachten op het einde van de oorlog, de Belgische industrie onmiddellijk terug werd ingeschakeld in de Duitse oorlogsinspanning via mensen als de Launoit.

Dit alles zijn slechts geruchten. Tegenover deze geruchten staan tegengestelde getuigenissen volgens dewelke de Launoit niets met de SD te maken had. Gezien zijn positie en zijn funktie hoeft het nochtans niet te verwonderen dat de bezetter geprobeerd zou hebben de Launoit voor zich te winnen. Het is echter zeer moeilijk en gevaarlijk om voor waar te beweren hoe de Launoit op die pogingen reageerde en welke zijn diepe drijfveren waren. Als de Launoit in juli 1943 inderdaad advizeerde om de produktie van Duitsland naar België en Frankrijk over te brengen, dan was dat mogelijk enkel in het belang van België en zijn bevolking, aangezien het alternatief inhield dat de industrie in België volledig ontmanteld werd en naar Duitsland afgevoerd. Wat de Launoits eventuele tussenkomst bij de stakingen van mei 1944 betreft, dient vermeld te worden dat, als de stakingen waren doorgegaan, een heleboel mensen gearresteerd moesten worden. Tenslotte kan de betrokkenheid van de Launoit bij het *plan 6.B² Leitstelle-Siegfried* een éénzijdig Duits initiatief geweest zijn, zonder dat de Launoit daarmee akkoord ging of er zelfs maar van op de hoogte was.

Vast staat wel dat hogere kringen van de bezetter de Launoit de hand boven het hoofd hielden. Zo werd de Launoit na zijn arrestatie in 1941 bij gebrek aan bezwarend materiaal en op voorspraak van von Falkenhausen terug vrij gelaten. Toen Nossent vanwege de Brusselse *Sicherheitspolizei* opgedragen werd de *Groupe Liège* te ontbinden en de hoofdfiguren daarvan ter verantwoording te roepen, zou van hogerhand ingegrepen zijn

---

27 Freddy Lang was sinds 30 september 1940 in dienst van Brufina als sekretaris van de Launoit. Hij verbleef in Brussel, maar had zijn domicilie in Malmédy, waar hij medebeheerder was van de *Tanneries Lang* tot einde 1941. Als «malmédien» had hij tijdens de oorlog de Belgische nationaliteit aangevraagd, dewelke hij begin 1943 verkreeg.

om te verhinderen dat de Launoit erbij betrokken werd. Nossent besloot hieruit dat de Launoit iemand was *à qui il ne fallait pas toucher*.

Uit dit alles blijkt dat de Launoit ook in zijn kontakten met de bezetter zeer berekend te werk ging, zodat niemand juist wist wat er van te maken. Hoe dan ook, het mogelijke voordeel dat de Duitse bezetter, hetzij de SD, hetzij een Duitse handelspartner of een andere organizatie, uit de relatie met de Launoit kon halen was te belangrijk om het risico te lopen dat te verliezen. Daardoor bevond de Launoit zich in een positie waaruit hij — als hij het handig speelde — op zijn beurt voordeel kon halen voor zichzelf, voor anderen of voor de groep. We blijven bovendien achterdochtig ten opzichte van sommige beschuldigingen, gezien de kontradikties in de verklaringen en de omstandigheden waarin die soms werden uitgesproken. Wij zijn daarom geneigd de konklusie bij te treden tot dewelke graaf Félix Czernin van de Dresdner Bank kwam aangaande de persoon van de Launoit en diens schijnbare positieve ingesteldheid tegenover kollaboratie: *un type qui nous a eu, je me demande si vous pouvez le condamner* [28].

c) Paul de Launoit: patriot

Mogelijk stond het hierboven beschreven verdachte optreden van de Launoit in funktie van andere, klandestiene ondernemingen. Paul de Launoit was immers geen onbekende in verzetskringen. Integendeel, hij was iemand op wiens morele goedkeuring en materiële steun het verzet kon rekenen [29].

Zo was de Launoit zeer nauw betrokken bij de oprichting van de inlichtingendienst Zéro einde juni 1940 door Fernand Kerkhofs, ambtenaar bij Brufina-Bank van Brussel. Met de Launoits goedkeuring werd deze dienst ondergebracht in de kantoren van Brufina-Bank van Brussel; de Launoit stelde bovendien de nodige gelden ter beschikking van Zéro en speelde er belangrijke informatie aan door. Het was op de persen van Brufina-Bank van Brussel dat William Ugeux, opvolger van Kerkhofs als chef van Zéro, de eerste nummers van de klandestiene *La Libre Belgique* drukte in april 1941. *La Libre Belgique* en Zéro waren niet de enige klandestiene begunstigden van de Launoit. Hij steunde ook de *Churchill Gazette* en verzetsorganizaties zoals het «Leger van België», het «Geheime Leger» en de Brusselse en Luikse sektie van het Onafhankelijkheidsfront. Paul de Launoit

---

28 Graaf Félix Czernin werd tijdens de oorlog overgeplaatst van de *Banque de Bohème* naar de *Continental Bank*, afdeling van de *Dresdner Bank* te Brussel, waar hij zich bezig hield met de financiering van de opdrachten van de *Wehrmacht*, het beheer van Joodse goederen, en het nemen van financiële participaties.

29 Om voor de hand liggende redenen bestaan over de Launoits kontakten met het verzet geen geschreven bewijzen die dateren uit de oorlogsperiode. We beschikken enkel over naoorlogse verklaringen van betrokkenen, die ter verdediging van de Launoit daarvan getuigden. Gedetailleerde lijsten van organizaties en personen die van de Launoit geldelijke of andere steun kregen zijn te vinden in het NCWO II (PD 10, nrs. 000020 tot 000024). Het instrukiedossier zwijgt hierover.